

بزووتنه وهی تالیبان و ئیخوان موسلیمین له ئەفغانستان میژووی په یوهندی، واقیع و ریگوزهری ئایندهی

Kurdistan conflict and Crisis Research Center

بزووتنه‌وهی تالیبان و ئیخوان موسلیمین له ئه‌فغانستان میژووی په‌یوه‌ندی، واقیع و ریگوزه‌ری ئاینده‌ی

مسته‌فا زه‌هران

و: ئیدریس سیوه‌یلی

Kurdistan conflict and Crisis Research Center

مافی ئەم بەرھەمە پارێزراوہ بو

ناوہندی کوردستان بو تووژینہوہ لە مەملانئ و قەیرانہ کان ©

www.kurdistan.c.com

kurdistan.kccrc@gmail.com

facebook.com/kurdistanccrc

053 - 318 2929

عێراق - سلێمانی - گردی سەرچنار

@KCCRC1

بزووتنه وهی تالیبان و ئیخوان موسلیمین له ئەفغانستان میژووی په یوه ندی، واقیع و ریگوزهری ئایندهی

مستهفا زههراڼ

دوانریش که بزووتنه وهی تالیبان هاڅ بیری سهد قونب بووه هه وینی دویایی نیی ئه و بزووتنه وهی له بابه نه کانی حاکمیه و شهریه و ده وله له دیدگای ئیسلامیه وه .

ههروهک په یوه ندی بزووتنه وهی تالیبان و کومه لهی ئیخوان موسلیمین و دریزکراوه کانی و ئیگه یشن لئی نا ئه م چرکه سانه جیگه ی ئیرامان و گرنگییدانه، به ئایه له وئسنگه کانی به ریه ککه وئن و نزیکوونه وهی له دوو دهیهی رابردوو، بالاده سنوونی بزووتنه وهی تالیبان له م دویایانه و دروسنکردنی ئیماره نیی ئیسلامیه دووهم، واده کات به گرنگییه وه پروانرینه ئیگه یشن له و په یوه ندییه و میژووی و واقیعه که ی و وه سنان له سه ریگوزهری ئاینده ی و گریمانیه چوئینی مانه وهی ئه و په یوه ندییه که نا ئیسنا نیشانه ی پرسیاری له سه ره،

کاریگه ری ئیخوان له سه ر ئیسلامیه کانی ئەفغانستان

ئایدوئولوجیای ئیخوان موسلیمین یان ئیسلامیه سیاسی که ئیخوان دانپیداناره له ئەفغانستان له قوناغی جیهادی ئەفغانی جهماوه ریکی گه وره ی هه بوو، ژماره یهک له سه رکرده کانی که له بازنه ی سونه دا بوون به ریژه به کی به چاو به و بیره کریگه ر بوون، ئه مهش بو سۆ هۆکاری جیاواز ده گه ریته وه، یه که م: کاریگه ری دوولایه نه ی تیوان ئیخوان موسلیمین و ئه ده بیانی جهماله دین ئەفغانی، دووهم: ئیخوان نمونه کی سیاسی بوو که نا راده یه کی زور وه کو بزاونیکی میانره و و عقلانی لییده پروانرا له ناو ئیسلامیه سونیدا، به دیاریکراویش له ئیو گۆره پانی

ئیسلامی رۆژه لانیی کاریگه ری زوری هه بووه له سه ر سه ره له دان و گه شه کردنی بزاونه ئیسلامیه کان له ناوخوی ئەفغانستان، هه ر له سه ره نای حه فناکانی سه ده ی پيشوو نا سه ره ناکانی سه ده ی نووی و دوانریش، جا ئه مهش له چوارچیه ی دامه زراوه ی ئایینی نه قلیدی و به دیاریکراوی ئەزه ره بوویت، یان له ریگه ی ره ونه ئیسلامیه ئوسولی و سه له فییه کانه وه که ناسنامه ی ئایینی و فیکری زورینه ی بزووتنه وه ئیسلامیه کانی ئەفغان بوو .

ئه گه ر به وردی سه رنج به دین، کاریگه ری بیرمه نده ئیسلامیه کانی وه کو جهماله دین ئەفغانی و ئه بو ئه علای مه ووددی هه سنپیده که ی، که به چه ند ده یه به ر له ره ونی ئیسلامیه رۆژه لاث کاریگه رییان کرده نه سه ر ناوخوی ئەفغان، هه ر له ویه ریگه ر قاعیده سه ربه له دا که نه وای حاله نیی ئیسلامیه چ کومه له کان یان ریگه سننه کان پیی کاریگه ر بوون، ئه مهش مانای وایه کاریگه ری و جیکه ونه ی دوولایه نه ی قول هه بووه له یه ک کانداییکه وه .

سه رکرده یه که مینه کانی جیهاد و دامه زرینه رانی پارڅ و کومه له کان که ریبه رایه نی به ره نگار بوونه وه ی سوڤیه ت بوون، ئیکه له یه ک بوون له مه، هه ندیک سه رکرده شیان به فره بیری کاریگه ر بوون، له وانه عه بد ره ب ره سول سه بیاف، بورهانه دین ره بانی و ئه حمه د شا مه سعود، بیری کومه له ی ئیخوان موسلیمینی میسر کاریگه ری روونی هه بوو له سه ر کارکردنیان له ناوخوی ئەفغان،

ئىسلامىدا كە چەندىن بىر و رەونى جياواز ئىيدا شەپۆلى دەدا، ديارئزىنيان سەلەفئىيەت، سئىيەم: ژمارەيەك سەرکردەى ئىسلامىي سىياسىي سوننە لە ئەفغانسنان لە ئەزھەر لە ميسر خوئندبويان .

بە گوئىرەى گېرانەوہ مئژووئىيەکان، کۆمەلئى ئىخوان موسلېمېن لە سەردەمى حەسەن بەننا دامەزرئىنەرى کۆمەلەكەوہ گرنگى گەورەى بە ئەفغانسنان داوہ، ئىخوان سالى ۱۹۴۴ بەشى پەيوەندى بە ولانانى ئىسلامىيەوہ پېكھئىنا، يەكئىك لە پالنەرە سەرەكئىيەكانى ئەم كارە بەرەنگاربوونەوہى داگرکردنى ئەفغانسنان بوو لەلايەن ئىنگليزەوہ، كە دۆخەكەى هاوشئوہى

كە بزووتنەوہى تالبيان هات بىرى سەيد قوتب بووہ هەوئىنى دونىابىنى ئەو بزووتنەوہىە لە بابەتەكانى حاكىمىەت و شەرىعە و دەولەت لە دىدگای ئىسلامىيەوہ.

ميسر بوو، هەر لەو چوارچئوہشدا سالى ۱۹۴۸ هارون مەجدى بانگھئىشنى ميسر كرا بو بەشدارى لە كۆنگرەى ئىسلامىي لە شارى ئىسماعىلييە، رېكخراوہكە ئوانى ژمارەيەك قونابى ئەفغانى بئىئىنە زانكۆئى ئەزھەر بو خوئندن، هەندئىك لەوانە لە قوناغى دوانردا بوونە سەرکردە، لەناوياندا: بورھانەدئىن رەبانى و عەبد رەب رەسول سەئىياف، پەيوەندىيەكە دوانر گۆرا بو هەماھەنگى راسنەوخو و هاوکارى كە رۆئىكى مئحوەرى بىنى لە بانگەشەى جىھاد

دژى ئەفغانسنان لە قوناغى جىھادى ئەفغانى، ئەم هاوکارىيە رەئىتەنى سەربازى و هاوکارى دەگرئەخو كە ئىخوان سەننەر و كرۆكەكەى پېككەھئىنا، كەسانى ديارى وەكو كەمال سەنانئىرى، عەبدولا عەزام، كەمال هەلباوى و عەبدولمونيەم ئەبولفئوح رۆئى بەرچاويان گېرا لەو رەوہ.

لەناو سەرکردە ديارەكانى ئىخوان بورھانەدئىن رەبانى سەرۆكى كۆمەلەى ئىسلامىي، كە خوئندنى سەرەئابى لە فەيزئاباد ناوہندى وئىلايەئى بەدخشان ئەواوكرد بەرلەوہى بچئىنە قونابخانەى خانەى زانسنە شەرىعئىەكان (ئەبوحنەئىفە) لە كابول و لەوئى لە زانكۆئى كابول شەرىعەى خوئند و لە ۱۹۶۳ هەر لەوئىش بووہ مامۆسنا، دوانر لە ۱۹۶۶ رويكردە قاھىرە و لە زانكۆئى ئەزھەر درئىژەى بە خوئندن دا، ماسنەرى لە فەلسەفەى ئىسلامىي بەدەسنهئىنا و گەرايەوہ زانكۆئى كابول و لەوئى وانەى دەوئەوہ، لە كانى رۆئىشنى بو قاھىرە پەيوەندى لەگەل كۆمەلەى ئىخوان دروسنكردوہ و هەندئىك بىرى ئەو رېكخراوہى لەگەل خوئى بردەوہ بو ئەفغانسنان .

سالى ۱۹۷۷ بزاونى ئىسلامىي ئووشى لئىكنرازان بوو، بووہ كۆمەلەى ئىسلامىي بە سەرۆكايەئى بورھانەدئىن رەبانى و حىزبى ئىسلامىي بە سەرۆكايەئى قەلبەدئىن حىكمەئىيار، بە ئىپەرپوونى كاٹ ئەسنئىرەى رەبانى دروشايەوہ، لەناو ئوئىژى خوئندكارانى زانكۆ و دەرەوہ جەماوہرى پەيداكرد، سالى ۱۹۷۲ بە سەرۆكى كۆمەلەى ئىسلامىي هەلبئىرئىردابوو، لە واقىعئى زەمىنى سالى ۱۹۷۹ لە بەرەنگاربوونەوہى هئىزەكانى سوئفىيەت چەند سەرکەوئنى ئۆمار كرد، هئىزەكانى يەكەم بوون لە چونە ناو كابول لە كانى شكسنى شىوعى، لەو دەمەشەوہ سەرەناكانى مەملانئىئى هئىزە چەكدارەكانى ئەفغان قەئماغەى بەسئ كە ئەنجامەكەى نئىكەى ۴۰ هەزار قوربانى لئىكەوئەوہ .

لەوكائەدا كە ئەفغانسنان لەبەردەم داگركارى سوئفىيەندا بوو، هئىزە ئىسلامىيە چەكدارەكان هەرچەند لەناوخوئاندا ناكۆك بوون، بەلام لە بەرەكانى جەنگ و سەربازگەى مەشقەكان بە نايەت لە ناوچەى

موجه ددی، به دواشیدا بورهانه دین ره بانى شوینی بگرینه وه بو ماوهی چوار مانگ، دهقی ریکه وننه کهش به وجوره بوو که کومه لهی ئیسلامی لهو حکومه نه کانیه پوسنی وه زاره نی به رگری وه بگریٹ، به لام حیزبی ئیسلامی به سه روکایه نی حکمه نیار وپرای نه وهی واژوی له سه ر ریکه وننه که کردبوو پی رازی نه بوو، نهک هر نه وندهش به لکو هه ولیدا به هیزی سه ر بازی خوئی بسه پی نیٹ و هپرشى کرده سه ر شاری کابولى پاینه خنی نه فغانسنان، چاوتیپرینه کانی ره بانى هوکاریکی سه ره کی نه نگزه ی ناوخویى نه فغانسنان بوو به نایه ت له نیوان هاوړیکانی دوینی، که خویده بییه وه له پابه ندنه بوونی ره بانى به وهی تیمزای له سه ر کردبوو و مانه وهی له پوسنه کهیدا زیانر لهو ماوهی له ریکه وننه که دا نامازه ی پیدرابوو که چوار مانگ بوو، نه مهش یارمه نیده ره له رافه کردنی هوکاری شکسنى نه زمونی ئیسلامیه کان له دهسه لات به نایه ت نه وانیه به بیرى ئیخوان موسلیمین کاریگر بوون له وکانه دا.

ریگوزهری رووداوه کان و دیمه نی به رده وامی جهنگی ناوخویى مواهیدانی نه فغان وایکرد که ژماره یه ک ده ولله نی عه ره بی و ئیسلامی ده سننیه وردان بکه ن، نه مهش به ئامانجی راگرنی رزانی خوین له وکانه دا، به کرده وهش له ئازاری ۱۹۹۳ له ئیسلام ئاباد کوپونه وه یه کی به ر فراوان به پړوه چوو، که نه واوی حیزبه ئیسلامیه سونیه کانی نه و کانه و حیزبه شیعیه کانی له خوگرنبوو، ده رنه نجامی کوپونه وه که ریکه وننیک واژوکرا که به (ریکه وننی ئیسلام ئاباد) ده ناسرین، به گویره ی ریکه وننه که بو ماوهی ۱۸ مانگ بورهانه دین ره بانى پوسنی سه روکایه نی کومار وه رده گریٹ و قه لبه دین حکمه نیار پوسنی سه روکوه زیران وه رده گریٹ و ده بیٹ جهنگ راوه سنیت، به لام ریکه وننه که هر ماره که بی سه ر کاغز بوو، هه ر دوو حیزب جاریکی نر که وننه وه یه کنرنومه نبارکردن و دواچار جهنگ له نیوانیان هه لگیرسایه وه، له ۱ حوزه یرانی ۱۹۹۴ ره بانى رووبه پرووی هه ولئیکی کوده نا بوویه وه که حکمه نیار، روسنه م، سیبغه نولا موجه ددی و حیزبی یه کینی شیعیه

پیشاوه ری سنووری چه ندین سه ر کرده ی ئیخوانی میسری ده بینران، له وانه عومه ر نه لمه سانی و مسنه فا مه شه ور، به لام نه م سه ر کرده انه نه یانوانی پیکدادانی سه ر بازی نیوان گرووپه نه فغانیه کان بوه سنین، به نایه ت له سه ر شوینکه وننی راسنه وخو و وه رگرنی رینمایى له ریکه سننی دایک له میسر، هاوکا ت دونیاییه کی رونیان نه بوو له وباره وه، ره نگه نه مهش یه کیک بیٹ له هوکاره کانی سه ره له دانی بزووننه وه ی نالیان له قوناغی دوانردا له ده ره وه ی مندال دانی جوگرافی و فیکری و به ئامانجی وه سناندنی جهنگی ناوخویى، ژماره یه ک قونابی زانسنه شه رعیه کان به

به گویره ی گپانه وه میژوویه کان، کومه لی ئیخوان موسلیمین له سه رده می حه سه ن به نا دامه زرینه ری کومه له که وه گرنگی که وره ی به نه فغانستان داوه

ریه ری مه لا محه مه د عومه ر به ره نگار بونه وهی نه و هیزانه و کونایه پینان به مملانئ و جهنگی ناوخویى.

چاوتیپرینی ره بانى له دهسه لات

دوای پاشه کسه ی هیزه کانی یه کینی سو فیه ت له نه فغانسنان و نه و شکس نه ی نوشیان بوو له سه ر ده سنی هیزه نه فغانیه کان، له ۲۴ نیسان ۱۹۹۲ ره زامه ندی درا له سه ر پیکه پینانی حکومه نی کانی بو ماوهی دوو مانگ به سه روکایه نی سیبغه نولا

پېښه لسان، له مانگي نهموزي ۱۹۹۴ نهموزي نهموزي ويليایني هيراث ماوهي سهروکايهني ره باني بو ساليک دريژکرده وه.

تالبيان و ره باني رووبه پروو

به هانني سالي ۱۹۹۴ بزووننه وهي تالبيان له سهه شانوي رووداوه کاني نه فغانسنان وهک هيژيکي نوئي و کاريگه ره کهوت، نه وه هيژه ده پويست ميژه که هه لگيري نه وه و سنووريک بو دوخي نه شياو دانپي، ره باني به نه زموني خوئي زاني دوخه که گوپراوه و ناچاره ههنگاو بنپي، له ۱۹۹۶ ريکه وننيکي بو کاري هاوبه ش و دابه شکردي ده سه لاث له گه ل حیکمه نيار واژو کرد، به لام تالبيان ههنگاوي گه وره ي نابو له سهه تاسني سياسي سهه ربازي، که خوئیده بينيه وه له گه يشنن به به رقه رارکردني تاشنه وايي دواي چهند سال له شهه و ناکوکي، تالبيان هيچ ده رقه نيکي له ده سننه ده ده و ده سننگرث به سهه کابولي پاي نه خندا، خوئي وه کو حکومه نيکي شهه ري ولان ناساند، به مه ش سهه کهوت به سهه چاوتيري نه کاني ره باني و به ناچاري له ۲۶ نه يلولي ۱۹۹۶ کابولي روه و ناوچه کاني باکوري زورينه ناچيکي جيپي شت.

ده نوانين ميژووي په يوه ندييه کاني تالبيان و نه و مواهيده نه فغانيانه ي هه لگري بي ري ئيخوان بوون به خودي بزووننه وه ي ئيخوانه وه بگيري نه وه بو سهه کهوتنه کاني تالبيان و دروسنکردني يه کهم ئيماره ئي ئيسلامي له ۱۹۹۶، که دواي شکسني نه زموني ره باني و هاوري کاني بوو له ده سه لاث له ماوه ي نيوان ۱۹۹۲- ۱۹۹۶ وه کو سه روکي ولان له ناو پشيوبي و جهنگي ناوخويدا.

به وپييه يه کهم نه زموني نه فغانني ئيسلامييه که کاريگه ربيت به بي ري ئيخوان موسليمين، چاوي له وه بوو ده سه لاثي خوئي به سهه نه واي ولان بو ماوه يه کي دورودريژ به پي نيپي، چونکه خوئي به دريژ کراوه ي فيکري ئيخوان ده بيني له جوگرافياي نه فغانسنان، هه ره نه مه ش واي کرد دوانر و دواي له ناوچوني ده سه لاثي تالبيان له سهه ده سني هيژه نه مه ريکيه کان که سود

له وه بينيپي نا کاربکاث بو گه رانه وه ي پله پله ي سهه رله نوئي بو ناو گوپره پاني سياسي نه فغانسنان، نه مه ش دواي نه وه ي له سهه ر داواي سه روکي نه وکانه ي نه فغانسنان وه ک سه روکي نه فغانسنان راسپي درا.

هه ربوئه چاوه پروانده کرا ره باني يه کهم نه ياري تالبيان بيث له نه فغانسنان، نه وه هه وليدا پيکهانه يه کي نوئي له ژير ناوي (به ره ي يه کگرنو بو رزگاري نه فغانسنان) دروسنکاث، جيبي باسه ره باني دانپيدانني چهندين ولاني جيهان هه بوو هاوکاث نواني پاريزگاري له کورسي نه فغانسنان له نه نه وه يه کگرنو وه کان بکاث، نا له نه قينه وه يه کي خو کوژي بزووننه وه ي تالبيان کوژرا.

تالبيان و ئيخوان و داگيرکاري نه مه ريکا

له رووي ميژووييه وه نه وه نه فغانيانه ي به بي ري ئيخوان موسليمين کاريگه ر بوون پيش ده رکه ونني بزووننه وه ي تالبيان بوون، له سهه روشيانه وه و ديارثرينيان بوره انه دين ره باني که نا راده يه ک په يوه ندييه که يان تالوژ بوو، کانکيش ئيخوان به فه رمي ناسنامه يان تاشکرا بوو، به ره له سالي ۲۰۰۱ تالبيان مامه له ي له گه ل کردن وه کو نه ياريک و دوژمنيک که له نيوان ئيمان و کوفر نيکه ليان کردوه، ئيخواني به وه وه سفده کرد که مه نرسي له سهه ر ئيسلام له شيوعيه کان زيانره، بوئه هي رشي ده کرده سهه ر باره گا و کو مه له کانيان و نه داماني ده سننگر ده کرد.

دواي داگيرکردني نه فغانسنان له لايه ن نه مه ريکا وه له ۲۰۰۱ و کو نايه پان به ده سه لاثي تالبيان، نه م رووداوه پالينا به ئيخوانه وه بي ري له دووباره هاننه پيشه وه بکانه وه، نه مه ش دواي نه وه ي تالبيان له ماوه ي ده سه لاثي نفوزي ئيخواني سنوردار کردبوو، بوئه ئيخوان ده پويست نه وه بو شايه پر بکانه وه که دواي رووخاندني ده سه لاثي تالبيان و هانني هيژه نه مه ريکيه کان دروسنوو. له وپينا وه شدا گرووپه ئيسلامييه نه قلدييه کان له پيشيشيانه وه جولانه وه که ي (ره باني - سه يياف) داگيرکاري و به شداري له سيسنمي

نوڤيان قبول كورد، ئەم سېسئە نوڤيە لە رېگەي پەرلەمان و حكومەتە يەك لەدوای يەكەكانەو بوو، كە رەزەماندى ئەواوى دەرپرېوو بە بوونى ئەمەريكا لە دوای ئەمانى دەسەلانى ئالڤيان و رۇلبينىنى كاريگەر لە داھانوى ئەفغانسنان لە رووى سياسىي و كۆمەلايەنى، بەلام خەونەكەيان نەھانەدى.

كۆمەلەي چاكسازى و گەشەپېدانى كۆمەلايەتى

لە سەرەنای نەو دەدەكانى سەدەي رابردوو و لە ژېر ناوى سەننەرى رۇشنىرى ئەفغانى لە شارى پېشاوهرى پاكسنان، ئىخوان موسلېمىن لە قۇناغى كاريگەرى فيكرىيەو چوونە قۇناغى كاريگەرى رېكخراوھىي و

”

ئايدۆلۆجىاي ئىخوان موسلېمىن يان ئىسلامىي سياسىي كە ئىخوان دانىپېدانو لە ئەفغانستان لە قۇناغى جىھادى ئەفغانى جەماوهرىكى گەورەي ھەبوو

“

ئەفغانسنان.

ئەو ماوھى كۆمەلەي چاكسازى دەرکەون، رۇلى بينى لە بەھيزکردنى پەيوەندى ئىخوان بە دەسەلانى سياسىيەو و ديارىکردنى حاميد كارزاي وەك سەرۆكى ئەفغانسنان، كە ماوھى حوكمرانىيەكەي لە باشنرين قۇناغەكان بوو لە رېگەي كۆمەلەكەيانەو لايەنگريان لەخۆيان كۆكردەو و خزانە ناو بوارى پەروەردە، رۇشنىرى و كارى كۆمەلايەنىي خېرخوازي.

كۆمەلە چاوى لەو بوو كە لەسەر ئاسنى كۆمەلگە و كارى سياسىي پېگەي خۆي بەھيز بكا، ئەمەش دوای كۇنايھاننى ئەزمونى نەوھى يەكەمى ئىخوان لە ئەفغانسنان ھەروەكو پېشتر ئاماژەي پېدرا، كۆمەلە گەشەنبوھ ئەو بروايەي ئامانجەكانى بەدینايەت مەگەر لە رېگەي كارکردن نەبېت لە دوو بوار، يەكەمیان: پەروەردە و كردنەوھى قۇنابخانە، پەيمانگە و زانكو، بوپە دەيان قۇنابخانەي لە پارېزگاكانى ويلايەنەكانى ئەفغانسنان كوردەو، لەناوېشياندا پەيمانگەي نايەت بە فېرکردنى ئافرەنان و چەندىن دامەزرادەي ئايىنى نەقلىدى، دووھم: دامەزراندنى چەندىن سەكۆي راگەياندن نا لە رېگەيەوھى بېرى كۆمەلە بلاوبكانەوھ، بەمەش بنەماكانى پرۆژەي ئايندەي لەناوخۆي ئەفغانسنان رەنگرېژ كورد، كۆمەلە چەند گۆقارى دەرکرد لەوانە: ئىسلام مىللى بە ھەردوو زمانى پەشئون و فارسى، گۆقارى مەعرفە، بە زمانى فارسى، گۆقارى جوان، ئەمە جگە لە گۆقارى بەيان ئىسلاح يان پەيمانى ئىسلاح و دامەزراندنى رادىوئى ئىسلاح.

كۆمەلە و داگىركارى ئەمەريكا

دەرکەونى دووھمى ئىخوان لە ساپەي داگىركارى ئەمەريكا و درېژكراوھى قۇناغى پېشوتر بوو، ئەمەش كاريگەرى ھەبوو لەسەر دروسنېوونى ناسنامە و ديارىکردنى ئامانجەكانى لەو قۇناغەدا، دامەزرېنەرانى كۆمەلە ژمارەيەك ئامانجيان دانابوو كە لە بەياننامەي دامەزراندنى كۆمەلەدا بەرچاودەونن، لەوانە:

۱- ھۆشيارکردنەوھى جەماوهر لە بەئامانجگرئى

وهك ئاماژەيەك بۆ بزووئەوهى ئاليان كه هيزه كانى ئەمەريكا لەسەر كارلاياندا بوو.

كۆمەلەى چاكسازى و كارى سياسى له سايەى داگيركەردا
له گەل دووهم دەرکەونى ئىخوان له پيشاوهرى پاكستانه وه و له ناوه ندى روشنيرى ئىسلامى و گۆرانى بۆ كۆمەلەى چاكسازى، ئىخوان خزانە كارى سياسى و دژايەنى داگيركارى ئەمەريكا له يەككاندا، وىراى ئەوهى به ئوندى دەسنیگرئبوو به بانگهواز و كارى كۆمەلەيه نى و پيگه ياندى كادير و سەرکرده به ديدكى ئىخوانى وهك پيشنر باسكرا، هاوكا به شدارى ههلبژاردنه كانيان ده كرد به ئامانجى گهيشنه دەسه لاث.

ئەو ئامراز و كەرەسنانەش كه كۆمەلە به كاريدەهينا بۆ دژايەنى داگيركەر برينبوو له مومارەسە كردنى جۆرىك له كارى سياسى به ئامانجى دروسنكردى فشارى سياسى و جەماوهرى نا هيزه داگيركەرەكان له ئەفغانستان پاشەكشە بكن، ئەمەشيان به ئەركىكى ئايىنى دەزانى و بۆ ئەو مەبەسەش له ريگه كۆمەلەى چاكسازيه وه به رەيه كى سەربەخۆيان پيگهينا بوو، كه ئامانجى دوو شت بوو، يەكەم: دروسنكردى فشارىك جەماوهرى بۆ ناچار كردنى هيزه بيانیه كان به كشانه وهيان له ئەفغانستان، دووهم: كردنه وهى كه نالى ليكنيگه يشنى راسنه قينه له نيوان به رەى ئەفغانى نا له دواى كشانه وهى هيزه بيانیه كان پشيوى و جەنگى ناوخووى روونه دا.

سەرەراى ليكچوونى ئىخوانى ئەفغان به هاوشيوه كايان له ميسر و هاوپرايان له رووى مەنەج و فيكره وه، به لأم له مومارەسەى كارى سياسى به دريژايى دوو دهيهى رابردوو و وىراى بوونيان له حكومه نه يەك له دواى يەكەكانى ئەفغان و به شداريان له كارى سياسى له سايەى داگيركەردا، شوينپى ئىخوانى ميسريان هه لئەگرت، ئىخوانى ئەفغان سووربوون له سەر پاريزگار يکردن له سەربەخووى ريكخسنة كهيان له ريكخراوى داىك، له لوتكهى په يكه رى ريكخسنة كه دا ريه ريك نه بوو ههروه كو له ريكخسنى ئىخواندا باوه،

ئيسنعمار (ئەمەريكا) له ريگهى دەزگاكانى راگه ياندى و بلندگووى مزگه ونه كان و ئەو به نامانەى كۆمەلە پيشكەشى دە كرد.

۲- بلاوكرده وهى ئيروانينىكى دروسن بۆ ئىسلام به پى دى ئىخوانى كه خويده بينيه وه له ميانرەوى گشنگيرى ئىسلام.

۳- ئامراز و كەرەسنة كان كه فرەچەشن بوون و كۆمەلە به كاريدەهينان.

۴- پيگه ياندى كادير و سەرکردهى ئىخوانى له كۆمەلەگهى ئەفغانيدا.

۵- پرکردنه وهى بوشايى فيكرى، ئەمەش له سەر وهى ئامانجە كانى ئىخوانى ئەفغان بوو له قوناغى نويدا و كونايهينا به دەسه لانى ئاليان له لايەن ئەمەريكا وه.

۶- كارى جیدارى ئافره نان، كۆمەلە دەيويسن نموونه يه كى جياواز له كارى ئافره نان پيشكەش بكات و برىواى به پرۆژەى ئىسلامى ژيارى (پرۆژەى فيكرى ئىخوان موسليمين) هه بوو وهك جيگره وهى پرۆژەى رۆژئاواى له پيناو پاريزگارى له ناسنامهى ئەفغانستانى ئىسلامى.

۷- پالپشنى له دۆزى ئومه نى ئىسلامى ئەمەش به روونى له و كانه دا دەرکەوت كه له ۲۰۱۳ كونايهينا به دەسه لانى محەمد مورشى له ميسر، كه گوزارشنى له پرۆژەى ئىخوان موسليمين له دەسه لاندە ده كرد، كۆمەلە چەندين خويشاندان و رپيوان و كۆر به ندى پالپشنى سازدا، ئەمەش وهكو پالپشنى بۆ ئىخوان موسليمينى ميسر له رووبه روو بوونه وهى دەسه لاندارانى ميسر دواى ئەو رووداوانه.

چاوتيرينى ئىخوان له گۆرەپانى ئەفغانستان له و قوناغەدا به ديارىكراوى سەردەمى داگيركارى ئەمەريكا، نه ووى ره ونه سياسى و سەربازيه كانى ئيه پراند، كۆمەلە خويندنه وه يه كى واقىعى نه بوو بۆ ئوانا و كاريگه رى سياسى جەماوهرى له ناوخووى ئەفغانستان، هەر ئەمەش پالينا به عەبدولسەبور فەخرى سەرۆكى كۆمەلە له ۲۰۱۴ كه له ليدوانىكى بۆ دەزگاكانى راگه ياندى بليث «ئەوان جیدارى راسنه قينه ن بۆ پرۆژەى جيهادى و ئوندره وى»، ئەمەش

وايکرد بزووننه وه که گورانکاری به سهردا بیټ، له و چوارچپوه شدا سیاسهټ و دونیایینی به رامبر ئیخوان موسلیمین به گشینی و له سهروبه ندی دانوسنه کان له گهټ ټهمه ریکادا به سهرپه رشنی قهټر جوړیک له لیکنز بیوونه وهی له گهټ سیمبوله کانی ئیخوان به نایهټ ټهوانه ی له قهټر نیشنه جین لیکه ونه وه، له ناویشیاندا بانگخوای ئیسلامی یوسف قهرزوای نزیک له ئیخوان موسلمین، ټه وه بوو ژماره یه ک سه رکرده ی بزووننه وه که له نشرینی یه که می ۲۰۲۰ سهردانی ناوبراویان کرد، به رژه وه ندی هاوبه شیش پالینا به بزووننه وه که وه شیوازی مامه ټه ی خو ی له گهټ ئیخوان له ناوخو و دهره وه ی ټه فغان بگورپټ .

دوای سهردانه که، بزووننه وه ی نالیان یوسف قهرزوای به باوکی روخی ئیخوان ناوزده کرد، ټهمه ش وه ک لاواندنه وه ی ئیخوان بوو، سهره نای ده سنپیکردنی قوناغیکی نویی په یوه ندی نیوان ههردولا بوو، دوانریش شانده که ی نالیان چوایان که ونټ به ئیسماعیل هه نیه سه روکی مه کنه بی سیاسی هه ماس له ده وحه ی پاینه خنی قهټر، دیداره که ره نگدانه وه ی له سه ر ئاسنی ناوخو ی ټه فغان هه بوو، کومه ټه ی چاکسازی پیشوازی له سه رکه وننه کانی نالیان و پیشپه وییه کانی ره و کابول کرد، سنایشی نالیانی کرد که له وه هه نگاوه دا خوینی نه رشنووه، ټهمه ش له وه یاننامه دا به روونی ده بیریټ که به ر له پیکه پنیانی حکومتی نویی ټه فغان له لایه ن نالیان وه بلاوکرابه وه . به یاننامه که جوړیک له لاواندنه وه ی نالیانی نیدا ده خویندرینه وه، به نایهټ که له به یاننامه که دا هانووه «بزووننه وه ی نالیان مامه ټه ی شیوا ی له گهټ نه یارانی کرد، داوای له وه ده یان هاوولانییه کرد که له سه روبه ندی پاشه کسه ی هیزه بیانیه کان له فرۆکه خانه ی کابول بوون نا نه روون و ولټ جینه هیلن و به شداری بکه ن له بنیادنانه وه ی ټه فغانسنانی نویی له سایه ی ده سه لانی نالیان»،

کومه ټه خه ونی به وه وه ده بیینی که ټهم گورانکاریانه زه مینه سازی بن بو بنیادنانی سیسنمیکي ئیسلامی و به دیه پنیانی خو شگوزهرانی و برابه نی له نیوان گه لی

به لکو ټه نجومه ټیکي زانایان و بانگخوایان هه بوون که مه رجه عی نایینی کومه ټه و ئیخوانی ټه فغان بوو، له که سایه نییه کانی ټه و ټه نجومه نه: میسباحولا، شیخ عه بدولسه بور، شیخ عه بدولسه لام عابد و که سانی نر، کومه ټه له بواری فیکه ی شوینکه ونه ی ناینزای هه نه فی ده کرد.

له به رامبردا نالیان و ټه واوی بزاونه ئیسلامیه کانی دیکه له ناوخو ی ټه فغان وا ده یانروانییه ئیخوانی ټه فغان که له باوه شی داگیرکه ر و حکومته کانی دو سنی داگیرکه ر له دایکبووه و نه شونمای کردووه .

ئیخوانی ټه فغان و ټیماره تی دووه می نالیان له ۲۰۲۱

له سه ره نای سالی ۲۰۲۱ و به دیاریکراوی له شوبانی ۲۰۲۱ به ر له گرته وه ده سنی ده سه لټ له لایه ن نالیان وه، له شاری کابول محمه د عانیف سه روکی کومه ټه ی چاکسازی به هو ی ټه قینه وه یه که وه به ټامانجگیرا و کوژرا، هیچ لایه ټیک به رپر سیارینی خو ی له ټه قینه وه که رانه گه یاند، حکومتی ټه فغانسنان له وه ده مه دا په نجه ی ټومه نی بو نالیان دريژکرد، به لام دوانر نالیان هه ر به شدارییه کی له وه رووداوه ره نکرده وه .

ویرای ټه وه ی ئیخوان داگیرکردنی ټه فغانسنانی له لایه ن ټهمه ریکاه که بووه هو ی کونایه پنیان به نالیان ره نکرده وه، به لام پشنیوانیان له حامید کارزای سه روکی پیشوی ټه فغانسنان وای کرد نالیان به چاوی رقه وه لیان پرواتیټ، ټهمه ش له به ر دوو هوکار: یه که م: پالپشنی ئیخوان له حامید کارزای وه ک یه که م سه روکی هاوکاری ټهمه ریکا، که بوونی به سه روک جوړیک له شه رعیه ندان بوو به داگیرکاری ټهمه ریکا، دووه م: نالیان پیشوا بوو کومه ټه ی چاکسازی له هه ناوی داگیرکه ره وه له دایکبووه، چونکه وه زاره نی دادی ټه فغانی له ۲۰۰۲ مؤله نی کارکردنی پیداوه، بو یه له وکانه وه وه کو چنگی داگیرکه ر و نوینه ری له ناوخو ی ټه فغانسنان لییده روانی .

دوای دوو ده یه له کار، بزووننه وه ی نالیان قوناغی هه لکشان و داکشانی به خو وه بینیی، ټهمه ش

ټه فغانى، به جوړيک که ټه وهى ټيدا ده خوڼدرايه وه په يامى کومه له بو ناليان ټه وهيه که ټامانجى دورمه ودايان يه ک شنه و جياوازي ټه وټو له ټيوانيان نييه و ناخوازن بگه پړټنه وه سهر ريگوزهرى رابردو و که مملانى و ناکوکى بو له ټيوانيان .

ههرچهنده له کانى پيکهنانى حکومه ټى نوى له لايهن ناليان ه وه، کومه له هيچ پيروزبايه کى نه کرد، هه لبه نه وه ک نه ريټيک ده کرا کومه له پيروزبايه له بزووننه وهى ناليان بکات به نايه ټ که ټامانجى هاوبه ش له ټيوان ټه و دوو هيژه هه يه وه ک له به ياننامه ي پيشوټر هانبوو باسکرا، به لام يه کيټى جيهانى زانايانى موسلمان پيروزبايان کرد، ټه مه ش وپراى ټيټينيان له سهر ناگره وپټى ناليان له ده سلاټ و داواکردن لى که نه واوى لايه نه ټه فغانيه کان به شدارى پيکات له ده سلاټ، لاي خو شيه وه پارنى کونگره ي ميللى سودان که بالى ټيخوان موسلينه له و لانه پالپشنى خو ټ بو ناليان ده ربرى و گه يشنه ده سلاټى به سهرکه وټى ميژوويى وه سفرکرد .

جى ټامازه يه، کومه له ي چنکسازى که نوپنه رايه ټى ټيخوان ده کات له ټه فغانسنان، سهر کرده و کاديره کانى جياوازه له نه وهى يه که مى مواهيدانى ټيخوان، گوټرانى فيکرى و ټايدو لوجى به سهر دا هانووه، ههروه ک به سهر نالياندا هانووه، سه له فى ټوسولى و کارىگه رييه کانى رو لى بهرچاوى بينيه له بونىادى فيکرى و منهه جى ټيسناى ټيخوان، ټه مه وپراى پيکهنه ي خيله کى و فره يى بو ټه سايه يه ک بو کومه له، ټه مه ش رهنگريژى په يوه ندى داهانووى ههردولا ده کات، ټه وهى له ټيسنادا ټيخوان و ناليان له ټه فغانسنان پيکه وه کوده کانه وه زور زيانره له وهى له يه کيان جياده کانه وه، ټه مه ش به راورد به نه وه ده کانى سه ده ي رابردو و که ناکوکى و پيکه لپرژان له ټيوانيان هه بوو .

ناکريټ له ټيسنادا ناليان به دريژکراوه ي گروپه ټيسلاميه نه قليديه کان يان سهرکه وټى ټه زمونى بزووننه وه کانى ټيسلامى سياسى که ټيخوان پالپشنيان ده کات دابنيين، ههروه ک ناشکريټ به سهرکه وټى ټيسلام و هه لهانى خو رى ټه و ټاينه له ټه فغان

ناوزه دى بکه ين .

سهرکه وټى ناليان جوړيک بو له خو شحالى بو بزاونه ټيسلاميه کان له سهر ټاسنى دونيا، ټه مه ش دواى ټه و پاشه کشه ي ټيسلامى سياسى له ناوچه ي جى نفوزى خو ټ، يان له سهرکارلادانيان و شکسنيان له ټه زمونى سياسى، ههروه ک بانگخوازي ټيسلامى به ريئانى (هه يسه م حه داد) ده لټيټ «پيويسنه سهرکه وټى ناليان ره زامه ند و دلخوشمان بکات»، هه نديک خه ون به وه وه ده بينن که سهرکه وټى ناليان و گرټنه ده سنى ده سلاټ، سهره نايه کى هانده ريټ بو دووباره گه رانه وهى ټيسلامى سياسى له شوپن و جيگه ي نر، ټه مه ش دواى ټه و شکسټ و شپرزهييه له م چند ساله ي دوايه به سهريدا هات، ټه مه ش له نامه دا به روونى ده رده که ويټ که که مال هه لباوى سهر کرده ي دپرينى ټيخوان و خاوه ن ټه زمون له دوسيه ي ټه فغان بو بزووننه وهى ناليانى ناردووه، که خه ون و ټاوانى سهر کرده يه کى ټيخوانى عه ره بى ده خانه پروو و خوازياره ټيماره ټى ټه فغانسنانى ټيسلامى بينه نمونه يه کى ټيسلامى که جيهان لى برواټيټ، ټه مه ش دواى شکسنى هه نديک له و حکومه نانده ي پارټه ټيسلاميه کان له يه مه ن، عپراق، ميسر، مه غريب و سودان دروسنيان کرد، به لکو ټاوانى له وه دورنريشى هه يه که هاوپه يمانيه ک له گه ل پاکسنان، ټيران و نورکيا دروسنېکه ن و بينه بناغه ي يه کيټى و کوکرده وهى ټومه ټى ټيسلامى .

پوخته

بزووننه وهى ناليان له م قوناغه دا نايه ويټ له گه ل کومه له ي چاکسازى ټووشى پيکدادان بيټ که به نوپنهرى ټيخوان له ټه فغانسنان ټه ژمارده کريټ، ههرچهنده کومه له له ټاسنيکيشدا نييه ناليان مه نرسى لى هه بيټ، به لام ده سنپيشخه رى کرده بو ټاسايکرده وهى په يوه ندى و دروسنکردنى جوړيک له هاوپه يمانى له گه لى، ټه وهى لاي ناليان گوټراوه ټه وه يه که وا له کومه له ده پرواټيټ به شيکه له پروژه ي ټيخوان موسليمين و لقيکى ناراسنه وخو ټ

دووهم: کومه لهی چاکسازی هیشنا وه کو بزووننه وه یه کی
 ئیسلامی نوندره و دپروا ئینه نالیان، ته زمونه که ی
 له سه رنه نادایه و نالنگاری زوری له به رده مه، بویه
 گره و کردن له سه ر سرکه و ننی ناسان نیه له کانیکدا
 نالیان روون نیه و نازانریٹ چی له هه گبه یدايه .
 کومه له ده نرسیت پیبه پی له گه ل نالیان هه نگو بنیت
 و به شداری بکاٹ، چونکه له ته گه ری سه رنه که و ننی
 نالیان له سه ر ناسنی سیاسی، نابوری و کومه لایه نی
 به دوورنازانریٹ سیناریوی ۲۰۰۱ دووباره بیته وه و
 جاریکی نر کونایبیٹ به حوکمی نالیان .

هموو ته وانه به جوریک له جوره کان واده کاٹ
 که ته زموون و داهانووی ئیخوان له ته فغانسنان
 وابه سته بیٹ به چه ندین مه نرسی و چاره نوی
 نالیان ه وه، هه رچه نده سه رکرده کانی کومه له ته مه یان
 نویت و پییانوایه سه رکیشی به په یوه نندی له گه ل
 نالیان زور مه نرسیداره، بویه ده خوازن وه ک بیلایه ن
 بن نه ک هاوپه یمان و هاویه ش، ته مه ش نا ته وکانه ی
 له ئینده به رچاوپروونی زیانریان ده بیٹ له وه ی ئایا
 دوورکه ونه وه له نالیان یان زیانری لئی نریک بینه وه .

سه رچاوه: مرکز الانذار المبعك

ئیخوانه و نایه ویٹ به ریه که و ننی له گه لی هه بیٹ،
 ته مه ش له وه وه سه رچاوه ی گرنوو که په یوه نندی
 له گه ل هه ردوو ولانی قه نهر و نورکیا به هیزه و ته و
 دوو ولانه ش په ناگه ی ژماره یه ک سه رکرده ی ئیخوان و
 په یوه نیان له گه ل سه رکرده کانی ته و ریچخواه به هیزه .
 دوو هوکار کاریگه ری هه یه له سه ر دپرشنی دیدی
 نالیان به رامبه ر ئیخوان به گشینی و کومه له ی
 چاکسازی وه ک نوپه ری ئیخوان له ناوخوی
 ته فغانسنان، ته وانیش:

یه که م: کومه له هیز و نفوزی هه ری می و نیوده ولانی
 نیه وه کو له رابردودا هه یوو، به لکو جوریک له
 لیکنرازان و په رنه وازه یی له ناوخوی ئیخوانی دایک
 هه یه، نه نانه ت مملانی تی ناوخوی سه رکرده کانی
 گه یشنه نه ناسنی یه کتر نومبار کردن به گه نده لی
 دارایی و کارگیری، نالیان به وردی سه رنجی له مه داوه
 و له سه ر ته و بنه مایه قه باره ی ئیخوان ده بینیٹ و
 گرنگی زیاد له پیویسنی پینادان، هیشنا هه ر به
 چاوی گومان و دودلی لییده پروا نیٹ نه ک به شیوه یه کی
 روون، هیشنا ته و دیده به نه واوی نه رپه ویوه نه وه که
 ئیخوان له سایه ی داگیرکاری ته مه ریکادا گه شه ی کرد
 و نه بوته هاوبه شیکی راسنه قینه ی ده سه لانی نالیان .

Kurdistan conflict and Crisis Research Center

دەربارە

ناوەندی کوردستان بۆ توێژینه‌وه له مەلانی و قەیرانەکان ناوەندیکی قازانج نەویستی سەر بە خۆیە، کارەسات بۆ ئەنجامدان و پشتگیریکردن و هاندانی توێژینه‌وه و پیشکەشکردنی بە رای گشتی، هەروەها وەرگێڕانی کتێب و نوێترین توێژینه‌وه جیهانییەکان بۆ سەر زمانی کوردی و دەولەمەندکردنی لیتێچە کوردی لەبوارەکانی سیاسەت و دیراساتی ئابنە، بە مەبەستی دۆزینە‌وه‌ی چارەسەر بۆ گرتە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەمنییەکان، ئاگادارکردنە‌وه‌ی دەستەبژێری سیاسی کورد لە هەر شانه‌ی که رووبەرۆوی کوردستان و ناوچه‌که‌ ده‌بنه‌وه.

Political
Studies **PS**

Terrorism
& Security
Studies **TSS**

Islamic
Studies **IS**